HET 'LIBERALISME' VAN D66

– Fleur de Beaufort en Patrick van Schie –

Daniël Boomsma trok in het oktobernummer van *Liberaal Reveil* het liberale gehalte van de VVD in twijfel. De VVD is 'conservatief' en slechts op papier liberaal, beweerde hij. D66 daarentegen zou 'progressief' zijn. In deze bijdrage dienen Fleur de Beaufort en Patrick van Schie hem van repliek. Volgens hen had Boomsma er goed aan had gedaan 'zich een beeld te vormen van de liberale filosofie, alvorens de VVD de maat te nemen en geestverwantschap met het liberalisme te ontzeggen'. Progressief zijn enkel en alleen om het progressief zijn is zeker geen typisch kenmerk van het liberalisme.

In het oktobernummer van *Liberaal Reveil* bespreekt Daniël Boomsma, samensteller van de bundel *De keuze van D66 – toespraken, pamfletten en beschouwingen uit 50 jaar partijgeschiedenis* en junior wetenschappelijk medewerker van de Mr. Hans van Mierlo Stichting, de verhouding tussen de VVD en D66. Daarbij poogt hij de VVD geestverwantschap met het liberalisme te ontzeggen door de partij af te doen als 'conservatief'. De VVD zou zich slechts op papier liberaal noemen, maar in feite een conservatieve partij zijn, aldus Boomsma.

Alvorens in te gaan op het verwijt dat de VVD een conservatieve partij zou zijn, is het natuurlijk interessant om te kijken wat Boomsma nu eigenlijk onder liberalisme verstaat. De auteur stelt terecht dat het potsierlijk aandoet jezelf op papier liberaal te noemen en de zaak daarmee als afgedaan te beschouwen. In de politieke praktijk zal iets van je liberale beginselen moeten blijken, aldus Boomsma. Het moge opmerkelijk worden genoemd dat de medewerker van het wetenschappelijk bureau van D66 daarmee de VVD in feite het omgekeerde verwijt als ondergetekenden al bij herhaling richting D66 hebben gedaan. Deze partij claimt immers al jaren sociaal-liberaal te zijn, zonder ook maar enige invulling te geven aan deze term. Het zou flauw zijn hier weer alle pogingen daartoe op te sommen, een simpele verwijzing naar ons boek *Sociaal-liberalisme* uit 2014 is afdoende.[1] Hoe dan ook, het uitdagend bedoelde stuk van Boomsma verdient een inhoudelijke reactie.

Een duidelijke definitie wat het liberalisme nu precies behelst en waarom D66 wel liberaal is, terwijl de VVD dit predicaat niet zou verdienen, geeft Boomsma in zijn stuk helaas niet. Naast het centraal stellen van het individu, ontegenzeggelijk een belangrijk aspect van het liberalisme, benoemt Boomsma een opmerkelijke keerzijde van de liberale medaille, te weten: 'bij processen van verandering niet de hakken in het zand zetten, maar ze (met mate) proberen te stimuleren, en de grote bereidheid tonen het eigen denken te wijzigen op basis van de nieuwe omstandigheden'. Het lijkt alsof dit element van veranderingsgezindheid het meest centrale punt is van de liberale ideologie in de ogen van de auteur. Hij leunt wat dit betreft voornamelijk op een essay van oud-D66-Kamerlid Elida Tuinstra.

Daarnaast passeren enkele stokpaardjes van D66 de revue als kennelijk 'liberale trekken', zoals de staatsrechtelijke hervormingen, invloed van burgers op het bestuur en de *checks and balances* ten aanzien van de macht. Volgens Boomsma gaat het hierbij om het 'zuivere liberalisme', vooruitstrevend en sociaal bewogen. Geestig is dat Boomsma daarbij Dirk Verhofstadt instemmend aanhaalt, die in *De liberale canon. Grondslagen van het liberalisme* de liberale stroming uitgesproken progressief noemt en onverenigbaar met begrippen als 'rechts' en 'conservatief'. Wat Boomsma vergeet te vermelden is dat diezelfde Verhofstadt in hetzelfde boek, sterker nog op dezelfde pagina aangeeft dat het gebruik van adjectieven als 'links' en 'sociaal' al net zo overbodig is omdat ze de kern van het gedachtengoed miskennen, dat door en door sociaal is.[2] De selectieve wijze van citeren past natuurlijk bij het betoog, daar anders Verhofstadt niet als een soort autoriteit aangehaald had kunnen worden. Toch geeft het te denken over een medewerker van de Van Mierlostichting, nota bene de denktank die zegt te zorgen voor voeding en verdieping van het sociaal-liberale gedachtengoed.

Het liberalisme van Boomsma – volgens zijn claim de meest 'zuivere' variant – stelt dus het individu centraal en is veranderingsgezind. Liberale kernwaarden als individuele vrijheid en verantwoordelijkheid, individuele autonomie of kansengelijkheid maken vreemd genoeg kennelijk geen onderdeel uit van dit 'zuivere' liberalisme. Daar VVD en

D66 het, in ieder geval in theorie, snel eens zullen zijn over het centraal stellen van het individu, als het goed is inderdaad altijd het startpunt van de liberale filosofie, is het interessant hier te focussen op die vermeende veranderingsgezindheid van het liberalisme.

Bij processen van verandering zouden liberalen steeds met grote welwillendheid de bakens wensen te verzetten, aldus Tuinstra, die door Boomsma instemmend wordt aangehaald. De weg van de verandering is kennelijk hét liberale antwoord bij uitstek op alle politieke vraagstukken. Verder nadenken is overbodig. Evenals een nadere weging van wat veranderingen voor belangrijke liberale kernwaarden als de mate van individuele vrijheid of verantwoordelijkheid of de autonomie van burgers betekenen. Wie de rijke historie van het politieke liberalisme kent, weet dat liberalen inderdaad meer dan eens grote omwentelingen (mede) hebben bevorderd, maar evenzovele keren op de rem hebben getrapt juist omwille van de bescherming van belangrijke kernwaarden. Verandering of behoud betekenen als zodanig helemaal niets zolang we niet weten wat het startpunt is en waar een verandering heen zal leiden. Indien een verandering leidt tot meer collectivisme, en dus minder vrijheid voor het individu, dan zal een liberaal zo'n verandering moeten afwijzen, ja dan is het hem geraden alles in het werk te stellen een dergelijke verderfelijke verandering te keren.

In haar 'jonge' jaren was dit echter niet de insteek van D66. Deze partij verknoopte haar lot onder leiding van Hans van Mierlo namelijk onlosmakelijk met de zwaar geradicaliseerde PvdA, in de jaren van Den Uyl. Het was destijds vooral nivellering, collectivisering en lastenverzwaring wat de klok sloeg; en D66 ging steeds mee met deze insnoering van individuen en hun vrijheid. Hoewel D66 zich niet langer, zoals zeker in de jaren zeventig, met huid en haar aan de PvdA uitlevert, stemt de partij als het om bijvoorbeeld verhoging van collectieve lasten of om verdere centrale regulering van de samenleving gaat, in de regel nog altijd mee met het socialistische deel van ons parlement. Toetssteen is voor D66'ers kennelijk nog altijd hun *salonfähigkeit* in de ogen van andere zelfbenoemde 'progressieve' partijen, en niet een toetsing aan eigen liberale beginselen.

Zo'n toetsing kunnen D66'ers ook niet uitvoeren omdat hun partij tot op de dag van vandaag heeft verzuimd aan te duiden welke haar liberale beginselen zouden zijn. Boomsma heeft gelijk dat het hebben van een liberaal beginselprogram – zoals de VVD dat heeft – niet alles zegt; het komt namelijk *tevens* erop aan of daar in de praktijk naar wordt gehandeld. Maar om te kunnen bepalen of het handelen in de praktijk als liberaal kan worden aangemerkt, zul je toch op zijn minst enkele criteria moeten hebben waaraan dit kan worden getoetst. Niet alleen ontbreken die criteria bij D66; het is daar zelfs nog erger. De partij heeft het enigszins in samenhang uitdenken van beginselen tot ouderwets bestempeld. Liever handelt D66 'pragmatisch'. Dat komt erop neer dat *alles* in haar eigen ogen een juiste koers kan zijn, met kennelijk als enige vereiste dat het leidt tot 'verandering'. Als daaraan is voldaan, dan is een politieke koers volgens Boomsma 'liberaal'. Dat is een wel erg vrijblijvende benadering van 'liberalisme', ook volstrekt niet in lijn met wat nu al enkele eeuwen door zeer uiteenlopende liberale denkers zoal voor liberaal wordt gehouden. Misschien kan het toch geen kwaad als ze bij D66, om te beginnen bij de Van Mierlostichting, het stof eens afblazen van de kennelijk in D66-kring nooit nageslagen rijke liberale literatuur – ze zullen de liberale klassieke werken toch wel in huis hebben…? – zodat ze kunnen ontdekken dat de vertaling van liberalisme echt niet is: 'anything new goes'.

In het boek *Sociaal-liberalisme* hebben wij duidelijk gemaakt dat het echte sociaal-liberale gedachtengoed een zeer nauwe verwantschap vertoont met het conservatisme.[3] Zou D66 zich op een doorwrocht sociaal-liberaal gedachtengoed baseren, dan zou juist zij een conservatieve partij zijn. Maar, ongetwijfeld tot opluchting van Boomsma en zijn partijgenoten, die redenering kunnen wij niet volgen daar D66 zich immers in het geheel niet baseert op (kennis van) het echte sociaal-liberalisme. Wij moeten ons richten op het geringe houvast dat Boomsma biedt wat betreft de grond waarop D66 staat, zoals reeds aangehaald: 'bij processen van verandering niet de hakken in het zand zetten, maar ze (met mate) proberen te stimuleren, en de grote bereidheid tonen het eigen denken te wijzigen op basis van de nieuwe omstandigheden.' Verderop in zijn artikel beweert hij dat de VVD tot het *reform conservatism* zou behoren. Het *reform conservatism* is echter niet, zoals in het dagelijks spraakgebruik wèl aan conservatieven wordt toegeschreven, gericht tegen elke verandering maar het wil veranderingen in de samenleving opsporen en het staatsbestel daaraan aanpassen, zodat via geleidelijke hervormingen de politiek niet enkel aansluiting behoudt bij de samenleving maar tevens een abrupte, revolutionaire aanpassing kan worden voorkomen. Dat vertoont een verbluffende overeenkomst met de grondslag die Boomsma zelf aan D66 toekent.

Maar laten wij de aandacht verleggen naar concrete politieke kwesties, volgens Boomsma het niveau waarop je zou kunnen nagaan of je met echte liberalen van doen hebt. In zijn stuk somt Boomsma heel wat voorbeelden uit het verleden op van politiek handelen door de VVD dat naar zijn mening illustratief zou zijn voor het weinig liberale gehalte van de partij. Zo zou de VVD een op de status quo gericht buitenlandsbeleid voeren, waarin het nationaal belang leidend is. Het immigratie- en asielbeleid zou doorspekt zijn van orde en handhaving in het belang van de preventie en de emancipatie, sowieso zou veiligheid het belangrijkste ordemiddel bij de VVD zijn, terwijl er geen actief onderwijsbeleid zou worden gevoerd, geen oog zou zijn voor democratische vernieuwing of het ter discussie stellen van de gevestigde belangen. Door dit beleid, aldus Boomsma, heeft de VVD in feite steeds D66 de ruimte geboden het 'andere liberalisme', nu opeens *welbegrepen liberalisme* genoemd, vorm te geven.

Het is bekend dat D66 weinig moet hebben van orde en handhaving. Kennelijk is de partij even vergeten dat de overheid sinds jaar en dag het geweldsmonopolie in handen heeft om de veiligheid van burgers zoveel mogelijk te garanderen. Daarbij is voor liberalen veiligheid een *conditio sine qua non* voor individuele vrijheid. Wat heb je immers aan vrijheid als je constant op je hoede moet zijn vanwege de onveilige leefomgeving waarin je verkeert? Het zijn bovendien bij uitstek de 'zwakkere' burgers die baat hebben bij een goede uitvoering van deze liberale kerntaak van de overheid. D66 heeft er geen boodschap aan. Zelfs toen burgers in een Nederlandse provinciestad niet meer over straat durfden vanwege de steeds terugkerende rellen tussen Marokkanen en Molukkers presteerde Pechtold het de politie de mantel uit te vegen vanwege de strengere veiligheidsmaatregelen. Repressie zou immers provocerend werken, aldus de D66'er.

De VVD heeft een andere visie op veiligheid en de taak die de overheid daarbij dient te spelen. Alleen omdat in het zogenaamde 'zuivere' of 'welbegrepen' liberalisme van D66 op geen enkele wijze rekening wordt gehouden met een kernwaarde als de individuele vrijheid wordt ordehandhaving door Boomsma wat naïef terzijde geschoven als overbodig. Iedereen die echter de individuele vrijheid een warm hart toedraagt zal beseffen dat deze liberale waarde niet zonder veiligheid kan. Soms is het daarvoor van belang dat de overheid inzet op preventie, soms in het belang van de samenleving juist ook op repressie. Het steeds maar begrip tonen en excuses verzinnen voor daders, zoals veel D66'ers maar al te graag doen, vormt een grote bedreiging voor deze liberale kernwaarde die een essentiële voorwaarde is om vrijheid daadwerkelijk te kunnen genieten.

Van oudsher presenteert D66 zich als de partij van de democratische vernieuwing. Via bijvoorbeeld de gekozen burgemeester en het referendum zou de betrokkenheid van burgers op de politieke besluitvorming vergroot kunnen worden. Thom de Graaf en Alexander Pechtold waren achtereenvolgens minister van Bestuurlijke Vernieuwing en Koninkrijksrelaties, een ministerspost zonder portefeuille die tijdens het tweede kabinet-Balkenende op verzoek van D66 werd gecreëerd. De gekozen burgemeester sneuvelde in de Eerste Kamer, maar van het referendum werd wel werk gemaakt. Inmiddels kent Nederland een raadgevend – niet bindend – referendum en ligt een wet klaar voor een correctief – bindend – referendum.

Bestuurlijke vernieuwing en verandering ten top zou je zeggen, doch wat schetst onze verbazing? Daar waar De Graaf het correctief referendum nog steeds verdedigt, noemt Pechtold plotseling referenda geen kroonjuweel meer. Tijdens het onlangs gehouden 50-jarige jubileumscongres van D66 werd bovendien een motie aangenomen waarin wordt gesteld dat het correctief referendum nadrukkelijk niet voor een volksraadpleging omtrent internationale verdragen mag worden ingezet; die worden te 'ingewikkeld' geacht voor de burgers om er een oordeel over te kunnen vellen. Democratische vernieuwing is blijkbaar aardig voor de bühne, maar als het potentieel lastig wordt of de gevreesde uitkomst niet strookt met de in dit geval 'verheven' Europese idealen van de D66-top dan moet het volk maar weer gewoon de mond worden gesnoerd. Terecht vroeg Jip Stam zich in een column op de *TeldersCommunity* reeds af waarom democraten toch zo worstelen met democratie.[4] Tot zover de democratische hervormingen, de veranderingsgezindheid en de machts-kritische houding van D66.

Tegenwoordig legt D66 liever de nadruk op onderwijs; zij proclameert zelfs dé onderwijspartij te zijn. Nu kennen wij geen partijen die zelf zullen aangeven tegen (goed) onderwijs te zijn, dus het komt natuurlijk aan op de inhoud: wat wil een partij met het onderwijs. Hoe wil D66 dus het onderwijs vernieuwen? En zullen zulke vernieuwingen bijdragen aan kansen van individuen zich te ontplooien?

De commissie Platform Onderwijs 2032 staat onder leiding van D66 Eerste Kamerlid Paul Schnabel. Dit platform stelt voor op middelbare scholen de zelfstandige vakken geschiedenis en aardrijkskunde te schrappen. Het platform schijnt te denken dat

deze vakken niet meer behelzen dan een aaneenrijging van feitjes, en feitjes – zo menen Schnabel c.s. – zijn tegenwoordig niet meer relevant want die kan iedereen wel op google vinden. Het is een vreemde gedachte, want het opzoeken van feiten was altijd al mogelijk al diende men daarvoor vroeger boeken en atlassen te raadplegen en kan dit nu digitaal. Maar wie geen feiten in zijn hoofd heeft, en dus geen samenhang ziet, heeft geen flauw benul van wat hij zou moeten opzoeken. Geschiedenis en aardrijkskunde gaan niet alleen om feiten, maar om inzichten die alleen zijn te verkrijgen als men zelf kennis heeft van feiten. De voor ons onderwerp relevante vraag is in hoeverre individuen worden geholpen met onderwijs dat niet meer doet dan hen te leren met digitale media om te gaan (iets wat de meeste leerlingen al wel kunnen).

Maar kennis en inzicht, oftewel de inhoud van het onderwijs, doen voor D66 kennelijk in het geheel niet meer ter zake als wij mogen afgaan op het verkiezingsprogram van de partij. Om de doorstroming van leerlingen naar zogenoemde hogere onderwijsniveaus te bevorderen, moeten selectiemechanismen worden weggenomen. Een HBO-instelling, om een voorbeeld te nemen, mag als het aan D66 ligt van een leerling met een MBO-diploma niet verlangen dat hij of zij voldoende inhoudelijke bagage meebrengt, want dat zou het doel om zoveel mogelijk leerlingen te laten doorstromen naar het HBO wel eens in de weg kunnen zitten. Dit lijkt misschien heel sociaal, maar leerlingen zijn natuurlijk niet geholpen met een diploma dat steeds waardelozer wordt. Als het om onderwijs gaat verkiest D66 vervlakking van het onderwijs boven verheffing van het individu. Dat moge misschien een verandering zijn, en als zodanig volgens Boomsma te prijzen, maar liberalen zien liever dat politieke maatregelen – in dit geval plannen met het onderwijs – het individu ten goede komen.

Boomsma had er goed aan gedaan zich een beeld te vormen van de liberale filosofie, alvorens de VVD de maat te nemen en geestverwantschap met het liberalisme te ontzeggen. Naast het centraal stellen van het individu – een belangrijk en onderscheidend uitgangspunt van het liberale gedachtengoed – is het garanderen en via kansengelijkheid en een sociaal vangnet tot op zekere hoogte faciliteren van de individuele vrijheid een kernelement voor liberalen. De keerzijde van de liberale medaille is daarbij altijd ook de individuele verantwoordelijkheid.

Liberalen laten naïef idealisme graag over aan hun politieke opponenten ter linkerzijde. Als realisten wegen zij beleidskeuzes op basis van de liberale kernwaarden. Keuzes die soms als progressief kunnen worden bestempeld en soms nadrukkelijk niet, dat zal per onderwerp verschillen. Misschien zou het feit dat de voorliefde voor het adjectief progressief vandaag de dag toch vooral bij (zeer) linkse partijen *bon ton* is Boomsma eens aan het denken moeten zetten. Hoe dan ook, progressief zijn enkel en alleen om het progressief zijn is zeker geen typisch kenmerk van het liberalisme.

Drs. F.D. (Fleur) de Beaufort en dr. P.G.C. (Patrick) van Schie zijn respectievelijk wetenschappelijk medewerker bij en directeur van de Prof.mr. B.M. Telders-Stichting, de liberale denktank van Nederland.

Eindnoten

1) Fleur de Beaufort en Patrick van Schie, *Sociaal-liberalisme*, Amsterdam, 2014. Zie ook de briefwisseling tussen Frank van Mil, voormalig directeur van de mr. Hans van Mierlo Stichting en Patrick van Schie, directeur van de prof.mr. B.M. TeldersStichting naar aanleiding van dit boek in *Idee* en *Liberaal Reveil*, de tijdschriften van beide wetenschappelijk bureaus.
2) Dirk Verhofstadt, *De liberale canon. Grondslagen van het liberalisme*, Antwerpen/Gent, 2015, p. 13.
3) De Beaufort en Van Schie, *Sociaal-liberalisme*, pp. 173-174.
4) Jip Stam, 'Waarom worstelen de 'democraten' toch zo met de democratie?', *TeldersCommunity.nl*.